

KRITIKAI EKKLEZIOLOGIA

Paulo Freire szemlélete és az egyházi kommunikáció krízisben

Slezák Bence

ORCID: 0009-0001-1335-0902

DOI: 10.56037/978-615-7145-10-8.13

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: bslezak@lutheran.hu

Az esszé Paulo Freire kritikai pedagógiájának tükrében elemzi az egyházi struktúrák hatalmi dinamikáját, valamint a hozzá kapcsolódó kommunikációs módokat. Célja az egyházi közösségekben felmerülő krízistémák és a nyílt dialógus akadályainak azonosítása. Az egyházat freirei értelemben elnyomó szerepben vizsgálja, miközben párhuzamokat von a kritikai pedagógia és az evangélikus teológia között. A dolgozat az autoriter működés elnyomó aspektusait igyekszik feltérképezni, utat nyitva a reflexív és párbeszédalapú feldolgozás felé.

Kulcsszavak: Paulo Freire / kritikai pedagógia / ekkleziológia / hatalmi struktúrák / kommunikáció

CRITICAL ECCLESIOLOGY

Paulo Freire's Approach and the Crises of Church Communication

This essay analyzes the power dynamics and associated communication modes of church structures through the lens of Paulo Freire's critical pedagogy. Its objective is to identify crisis-related themes within church communities and the obstacles to open dialogue. It examines the church in a Freirean sense as an oppressive actor while drawing parallels between critical pedagogy and Lutheran theology. The study seeks to map the oppressive aspects of authoritarian functioning, opening a path toward reflexive and dialogue-based processing.

Keywords: Paulo Freire / critical pedagogy / ecclesiology / power structures / communication

Bevezetés és terminológia

Jelen esszé témája a Lutheránus Világszövetség *Béke és megbékélés a háború idején* elnevezésű tanulmányi csoportjában került megvitatásra, ahol az ukrajnai háború központi hivatkozási pont volt. A közös gondolkodásból külön tanulmány készül, jelenleg pedig a hatalomhoz és a kommunikációhoz közvetlenebb módon kapcsolódó felvetéseket vizsgálom Paulo Freire *Az elnyomottak pedagógiája* című munkájának tükrében.

Az ukrajnai háború a stabilitását kereső világban tört ki. A koronavírus-járvány okozta elszigeteltség szélsőségek felé sodorta az online párbeszédet, amelynek során radikalizálódott véleménybuborékok osztották meg Európát,¹ ahol a terjedő populizmus fenyegetése árnyékot vetett több állam jövőjére is.² A szélsőséges ideológiai meggyőződést képviselő és hatalmi pozícióban lévő politikai csoportok ezeket a globális kríziseket is saját propagandájuk terjesztésének lehetőségeként használták fel,³ ezzel alkotva embereket egymástól elidegenítő, látszólagos magyarázatokat a konfliktusok eredetére. A hatalom uralja a beszédet.

A dolgozat célja az egyházi közösségekben felmerülő krízistémák és a nyílt diskurzus akadályainak azonosítása. Paulo Freire kritikai szemléletére alapozva fogalmazom meg a tekintélyszerepeket áthidaló, őszinte közösségi tapasztalat- és véleménycserre igényét, amelyet kritikai ekkleziológiának nevezek. A vizsgált jelenségeket nem elméleti problémaként, hanem a freirei dialógus útján megközelíthető, közös társadalmi teherként kezelem, amelyeket egyedül talán kimondani sem tudunk.

Hipotézisem szerint a nyugati keresztény egyházak freirei értelemben elnyomó szerepet töltenek be társadalmunkban, így az egyházakon belülről induló kísérletek, még ha társadalmilag progresszív megoldásokat kínálnak is kríziseinkre, csak mély reflexió útján válhatnak a társadalom számára valódi megoldássá. Célom, hogy az elnyomó minták közös keresését követően párbeszédet folytassunk a felismert szerepek felszabadítónak alakításának lehetőségeiről. A dolgozatban a globális Észak, az európai és észak-amerikai országok keresztény egyházainak kontextusát tartom szem előtt. A fő közös szempontok közé tartozik a vagyont, a hatalmat és a kultúrát leíró közös értelmezési keret.

Az „egyház” kifejezést több módon is használom. Megkülönböztetem a konkrét egyházi intézményeket – elsősorban a Magyarországi Evangélikus Egyházat – és a nagybetűs „Egyház” megnevezést. Dolgozatomban utóbbi az Augustinus fogalmi

¹ MORRIS 2022.

² AKTAS 2024, 592. o.

³ KIM 2023, 3. o.

keretéből eredő *Isten láthatatlan egyházát* (ecclesia invisibilis) jelöli. Továbbá azonosítom azzal a meghatározással, amely az *Ágostai hitvallás* VII. részében szerepel: „...a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán hirdetik és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki. [...] De nem szükséges, hogy mindenütt hasonlóak legyenek a hagyományok, vagyis az emberek által megállapított vallási szokások és szertartások...”⁴ Ekkleziológiai értelemben használt egyházfogalmam a teremtett világban is jelen lévő, mégsem tartozik exkluzív módon intézményekhez vagy szervezetekhez.

Paulo Freire terminológiáját, mint az „elnyomók” és „elnyomottak” kifejezéseket nem morális kategóriaként használom, hanem a felszabadulást gátló hierarchikus rendszereinkre szeretném felhívni a figyelmet segítségükkel. Az akadályok forrása-ként nem azonosítok konkrét intézményeket vagy tisztségeket – csupán igyekszem a téma érzékenységének megfelelő körütekintéssel feltenni a kérdéseimet.

Kritikai keret

Paulo Freire nevéhez köthető az elmúlt években Magyarországon is élénken tárgyalt kritikai pedagógia. Ennek a megközelítésnek a központi témái közé tartozik a társadalmi tudatra ébredés, a hierarchia megkérdőjelezése és az *empowerment*, azaz az egyének és közösségek önrendelkezésre való felhatalmazása. Az *elnyomottak pedagógiája* című munkája szerint az elnyomás mélyen része a társadalmi rendszereinknek, amelyek más emberek fölött hatalmat gyakorló emberi pozíciókat tartanak fenn – legyen ez a hatalom politikai, oktatói vagy spirituális hatalom, amely saját domináns kultúráját vetíti ki a szélesebb társadalomra. Ennek a hegemón kultúrának pedig sajátos rítusai, szimbólumai vannak, amelyek megerősítik a beágyazottságát.⁵ Bár Freire eredetileg társadalmi-edukációs perspektívát használ, kiemeli, hogy bármely, a hatalmat gyakorló tisztségviselő, így a lelkész is válhat elnyomóvá.⁶ Rávilágít az elnyomók és elnyomottak dichotómiájára, amely gyakran olyan nemzeti és vallási vezetés formájában jelenik meg, ahol az elnyomottak érdekérvényesítése és önmagukká válása sérül. Freire az általa bankszemléletűnek nevezett, azaz a tanító által „tudásbefektetéssel” történő oktatással szemben határoz meg egy olyan pedagógiai modellt, amely tapasztalattmegosztásról és dialógusról szól – és amelyet cselekvés követ.

⁴ REUSS 2008, 24. o.

⁵ STAFFORD 2023, 6. o.

⁶ FREIRE 2024, 209. o.

Freire felszabaduló, „többé váló” embere párhuzamba állítható az Újszövetség antropológiájával: az *óember* az, aki részt vesz az elnyomás folyamatában, míg az *új ember* az, aki felülkerekedik rajta, felismeri saját helyzetét, valamint a körülötte lévő rendszerben minden embertársával való egyenlőségét.⁷ Ez a páli gondolatot idézi: Krisztusban megszűnnek a társadalmi pozíciót meghatározó megkülönböztetések (Gal 3,28). Ahogyan Freirénél is, a kereszténység hagyományában is radikális fordulatot jelent ez, amelynek útján az újjászülető (Freirenél *többé váló*) ember szembefordul a világrenddel, amelyből származik, és nem javíthatja azt, hanem a felszabadulás kiterjesztésére törekszik. A jézusi tanítás a kritikai pedagógiához hasonlóan a hallgatóság reflexióját aktivizálja, elősegítve, hogy interakcióba lépjenek a körülöttük lévő társadalommal.⁸ Mindkettő központi eszköze dialógusteremtés: az evangéliumok szerint a jézusi példázatok is gyakran csoportos megvitatás követte.⁹ A missziói parancs (Mt 28,19) ebben a keretben a felszabadítás kiterjesztéseként értelmezhető – az akadályokat a társadalmunk hozza létre.

Az elnyomó folyamat szereplői gyakran nem tudatosítják saját működésük elnyomó természetét, ám a legnagyobb jóindulattal végzett elnyomás is korlátozó marad, mivel a résztvevőket előre meghatározott szerepekbe kényszeríti. A kereszténység is üldözött vallásból vált a császári hatalom támogatott egyházává, így érthető, hogy felveheti korábbi elnyomóinak mintáit. A gyarmatosítás és a jótékonykodó „helyreigazítás” is sugallhat ideológiai felsőbbrendűséget, hiszen a domináns kultúra képviselőit erősíti, a jótékonyt hősieséggé emeli.¹⁰ Ez a freirei „hamis nagylelkűség” látszólag enyhíti, valójában azonban megerősíti a felépült szerepeket, gátolva az egyéni kiteljesedést.¹¹

A társadalmunkban hosszan fennálló, jótékony képben megjelenő struktúrákkal szemben – mint amilyenek az egyházak – nehezebb kritikai szemléletet érvényesíteni. Azonban a jótékony szándék is addig képes működni, ameddig a segítő fél meg tudja őrizni hatalmi fölényét – funkciója és identitása sérülne, ha az elnyomott fél felszabadulna. Amennyiben azonban fenntartja a fennálló rendszert, az elnyomás részévé és eszközévé válik, és gátat szab a változásnak.

A társadalomban megélt vallás és a hatalmat gyakorlók kontextuális hegemon vallásos rendszert felhasználó fogalmainak keveredése révén az elnyomó akaratlanul is rögzítheti spirituális autoritását. Ez különösen is igaz az olyan rendszerekre, ahol politikai kampány részévé válik a vallási identitás, valamint az ahhoz kapcsolt

⁷ Uo. 40. o.

⁸ MUMUNI 2018, 344. o.

⁹ Uo. 347. o.

¹⁰ FREIRE 2024, 180. o.

¹¹ Uo. 50. o.

értékrendszer hirdetése – mint ahogyan azt Magyarországon is tapasztalhatjuk.¹² Ebben a rendszerben Isten, azaz az autoritás saját szempontjai szerint büntet és jutalmaz, változtat vagy rögzít a társadalmi és egyéni pozíciókon, akkor is, ha azt valójában nem segítségként éli meg a közösség.¹³ Amennyiben pedig az egyházak is követik ezt a mintát, és a vallásos identitás egybeforr a tekintélyszerepbe helyezett vezetők iránymutatásának követésével, a hívők a saját felszabadulásukért folytatott küzdelemben „valószínűleg Isten akarata ellen való engedetlenséget látnának, afféle szembeszegülést a sorssal – amit rendes ember nem csinál”.¹⁴ Ebben a hatalmat gyakorlók isteni felhatalmazást imitáló és mutató, de az elnyomottak élménye szerint akár valóságos spirituális függésben a közös mítosz az ideológiai elit eszközüvé válik.

Freire figyelmeztet az elidegenítő szlogenképzés veszélyére,¹⁵ amely a hatalom által kezdeményezett megnyilatkozások látszólagos jelentőségét emeli ki. A felszabadító dialógus helyett jelszavak és programok születnek, amelyek látszólagos semlegesség és állásfoglalás nélkül igyekeznek egy relatíve biztonságos, „menedzselhető” helyzetet fenntartani, miközben kiiktatják a valódi interakciót.

A közleményekre és az egyoldalú, deklaratív, kampányjellegű kommunikációra építő egyházi intézmény nem közösségként, hanem hatalomorientált politikai formációként működik. Ez a működés a freirei „bankszemléletű” logikát követi: a híveket egy adott hatalmi narratíva tárolására és igazolására kényszeríti.¹⁶ Az egyház közössége azonban sokszínűségével képes arra, hogy bármilyen hegemon narratívát kikerülve, őszinte képet adjon a valóságról. Ez indíthatja el az egyénben a freirei *többé válás* vágyát (a megtérést), amely a fennálló renddel szembeni kritikában is kifejeződhet – akkor is, ha ez az egyházszervezetek, de talán a mélyebb teológiai hagyomány kritikáját is jelenti.

A freirei *többé válás* olyan belső átalakulás, amely a világ megváltoztatása felé, így a tapasztalt egyenlőtlenségek és az igazságtalanságok felszámolására sarkall.¹⁷ Ez szüntelen változást jelent, amely egy szinte eszkatologikus jövőkép felé törekszik. Ez pedig felidézheti Luther Márton 95 tételének első pontját: „Amikor a mi Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjetelek meg!«, azt akarta, hogy a hívek egész élete megtérés legyen.”¹⁸

¹² Orbán Viktor: Az Isten, haza, család életfelfogás nagyon erős többségben van Magyarországon. *Vasárnap.hu*, 2025. július 15. <https://vasarnap.hu/2025/07/15/orban-viktor-az-isten-haza-csalad-életfelfogás-nagyon-eros-tobbsegben-van-magyarorszagon/>. (Megtekintés: 2026. január 15.)

¹³ FREIRE 2024, 60. o.

¹⁴ Uo. 215. o.

¹⁵ Uo. 67. o.

¹⁶ Uo. 75. o.

¹⁷ STAFFORD 2023, 7. o.

¹⁸ LUTHER 1937, 5. o.

Freire használja továbbá a *kommunió* kifejezést is, amikor egyenlő emberek szövetiségét írja le, akik a nagyobb tudás felé törekednek.¹⁹ Ez a fogalom egyházi közegben pedig nemcsak a gyülekezetet jelenti, hanem az úrvacsora mint szentség közösségét is.

Az igehirdetés mint az egyházi liturgikus élet egyik fő gyakorlata olyan hatalmi alá-fölérendeltségi pozíciókat hoz létre az istentisztelet idejére (talán időnként azon is túl), amelyben a hallgató spirituális hatalmat ruház a prédikátorra, aki a valóságot nevezi meg a hallgatóság számára – ez pedig önmagában is olyan egyenlőtleniséget hozhat létre, amelyben kizárólagossá válhat a lelkész szerepe.²⁰ Az *Ágostai hitvallás*ban foglaltak szerint a lelkész külön ordinációval, szabályszerű elhívással kell, hogy rendelkezzen²¹ – ez pedig eredményezheti az önkényesség kiszűrését, azonban a szerep és a tekintélyt betöltő személy összemosódását is. A kimondott szó a szakrális helyzetben mélyebben hathat, mint a hétköznapiakban; ez a kiemelt bizalmat igénylő helyzet pedig egyaránt teret ad a biztonság megteremtésére és a visszaélésre. A közösség a lelkész elhívója, így jeleníthetik meg egymás számára, eltérő, de azonosan fontos módon az isteni tekintélyt.

Freire alapján éles kritikát lehetne gyakorolni a prédikáció mint tanítás műfaji kereteire is – ennek a jobbra frontális üzenetközvetítő módnak ugyanis gyakran egy szubjektív meggyőződés képezi alapját, így valójában az igehirdetés mindig részben saját világkép alapján alkotott szónoklat.²² A szövegmagyarázatot segítő források egyre szélesebb körben való elterjedésével egyre többféle értelmezés születik meg, megnehezítve egy közös alapokra épülő, egységesítő olvasatot. A bibliai szövegek hermeneutikája így demokratizálódik, egyénenként pedig olyan eltérővé válhat, hogy az közösségek szakadásához vezethet. A kritikai megközelítés azonban képes magában foglalni több, akár egymásnak is ellentmondó interpretációt, mivel megengedi, hogy a különböző olvasatok is konstruktív vitába szálljanak egymással, törekedve a közös megértés, így pedig a közösség java felé. A prédikátor mondanója nem azonos Isten igéjével, csupán keretet adhat neki, hogy az megjelenjen, és interakcióba lépjen a közösséggel.

A korábban is említett polarizált rendszerek következménye az egyházakat is mélyen érintő megosztottság. A problémák valódi megvitatásának hiánya gyülekezeti és egyházszerkezeti szinten önértelmezési nehézségekhez vezethet, mivel eltűnnek szemünk elől a különbségeket jelölő hivatkozási pontok is. Ez a fajta feloldódás pedig elérhetetlen, öncélúan „teologizáló magasságokba” emeli az olyan hús-vér küzdelmeket is, mint az egyenlő jogokért való kiállás vagy a felelősség kérdése, így könnyedén

¹⁹ FREIRE 2024, 107. o.

²⁰ Uo. 103. o.

²¹ REUSS 2008, 29. o.

²² FREIRE 2024, 115. o.

válhat a közösség válasza mitizáló és szektás identításelemmé.²³ Freire arról ír, hogy nem lehet a közösség kezébe már készen kidolgozott programot adni a felmerülő problémák esetében. Ugyanígy az erkölcs is közösségi műfaj; nem identitás, nem *jólneveltség*, hanem meggyőződéses cselekvés és látásmód, amely fejlődni akar, és közösségben többé válni.²⁴ Ez pedig mély párhuzamot jelent a freirei leírás és a protestáns szituációs etika között. Az erkölcs úgy rögzíti a közösség normáit, hogy keresi a közös jót a már fennálló állapotokban, és a sikeres integrációt építi normává.

A kritikus véleménycsere segíthet megvilágítani azokat a helyzeteket, amelyekkel ugyan már találkozott a gyülekezetek egy része, az egyháznak azonban még nincsen rájuk válasza. Ez a működés állandóan fennálló dialógust igényel, amely a közösség vezetői számára is a megismerés és a megértés céljait szolgálja. Ehhez elengedhetetlen a tagok önazonossága, abban az esetben is, ha ebből nem formálható olyan meggyőződésbeli egység, amelyet korábbi, nagyobb közösségekben feltételez az egyházi emlékezet. A felszabadító közösségben ugyanis „az emberek uralják tulajdon gondolkodásukat”.²⁵

Közösségi egyház

A keresztény közösségnek az egyénhez hasonló kritikai önreflexióra van szüksége, hogy felszabaduljon elnyomó szerepéből. Ez a reflexió rávilágít a közösség elvitathatatlan társadalmi beágyazottságára, és a privilégiumok felismerésével osztálytudatot ébreszthet. Segítheti továbbá az ideológiafüggetlenség illúziójának lebontását, és rávilágíthat a szerepeink társadalomra gyakorolt hatásaira.²⁶ A belsővé tett elnyomó rendszer megpillantása megterhelő minden oldalról: a keresztény hagyomány kifejezéseivel élve az *óember* meghal,²⁷ hogy valósággá válhasson az újjászületés, ez pedig hatással van mind az egyéni, mind pedig a közösségi életre, így a társadalom szerkezetére is.

A tekintélyelvűséget leépítő vezetésnek kommunikációs paradigmát kell váltania – „nem használhatja ugyanazokat az antidialogikus eljárásokat, amelyeket az uralkodó osztály használ az elnyomásra”.²⁸ Egy potenciális új megközelítés minden egyéni résztvevő felszabadulását és kiteljesedését tekintheti céljául, láthatóvá téve

²³ Uo. 123. o.

²⁴ Uo. 133. o.

²⁵ Uo. 157. o.

²⁶ MÉSZÁROS 2024, 255. o.

²⁷ FREIRE 2024, 204. o.

²⁸ Uo. 213. o.

a társadalomba épülő és annak mentén létrejövő szerepeket és ellentmondásos konfliktusokat.²⁹ Az egyházra rakódott gátló szerepek közé tartozik például az erkölcsi iránymutatás, az intellektuális bázisteremtés, valamint a szekuláris társadalom szkepticizmusával szembeni merev és tradicionális narratívák megerősítése. A nyugati kereszténység saját történelmének jelentős részében hegemon vallásos keretet alkotott a társadalmakban, ahol megjelent; korai eszköztára és újszövetségi alapokon nyugvó terminológiája azonban egy üldözött vallásos közösség kontextusában alakult ki.

Az egyházszervezetek, amelyek az ekkleziológiai értelemben vett Egyház földi reprezentációjaként jelennek meg, így a Magyarországi Evangélikus Egyház is, komplex beágyazottsággal rendelkeznek. Egyenlőbbé tehetik a társadalmat, azonban az abban betöltött szerepükkel, hatalmat gyakorló dinamikájukkal akadályozhatják is a laikusok és a szolgálattevők felszabadulását. Mivel az egyház régi, évszázadok óta hasonló alapokon működő struktúra, működésének pontos leírásához a hagyományának mély megértésére és reflexiójára van szükség.

A Freire által is bemutatott elnyomó–elnyomott dichotómia alkalmazható ugyan a különböző egyházszervezetek működésére, ám jelen dolgozat a rendszerszintű problémára igyekszik felhívni a figyelmet. Meggyőződésem, hogy bár az Egyház valóban válhat a hierarchikus igazságtalanságok eszközévé, ezzel együtt és éppen emiatt válhat alkalmassá ez a közeg a kritikai reflexió gyakorlására és a felszabadító társadalmi változások előidézésére. Ezt a reflexiót nevezem kritikai ekkleziológiának, hangsúlyozva a nyugati teológiai struktúrák és kommunikációs módok radikális újragondolásának szükségességét. Az aszimmetrikus, központosító, valamint egyetemes válaszokat kinyilatkoztató intézményes egyházmodell freirei értelemben elnyomóvá válik, elhomályosítva az ekkleziológiai Egyház megjelenését. Továbbá, mivel a nyugati kultúrában a történelmi egyházak a morális és strukturális hatalmat testesítik meg, és a szentírási és hitvallásos értelemben vett normaadó testületet alkotnak, nyilvános működésükben akkor is autoriter szerepben jelennek meg, ha ez eredeti teológiai alapjaikkal ellentétes.

Párhuzam vonható a Freire munkája alapján kirajzolódó társadalmi berendezkedés és a lutheránus egyetemes papság elve között, amely látszólag feloldja az elnyomó–elnyomott dichotómiát, felhívva a figyelmet a spirituális hierarchia strukturális veszélyeire.³⁰ Továbbá az evangélikus teológia két szentsége, a keresztség és az úrvacsora, valamint az ige hirdetése szervesen Isten jelenlétéhez kötődő mi-

²⁹ MÉSZÁROS 2024, 256. o.

³⁰ LUTHER 2005, 103. o.

voltukban töltik be a tekintély szerepét,³¹ ezzel alkotva meg az Isten előtt egyenlő társadalom képét. Bár e koncepciók az evangélikus szocializáció alapjai, gyakorlati megvalósulásuk gyakran ellentmond az elméletnek. Ez talán abban is látszik, hogy az egyházak törekednek az immanens isteni tekintély megjelenítésére, hiszen a kereszténység hagyománya is használja a központosított hatalom képét – legyen szó pástorról vagy királyról. A lelkeszi szolgálat ennek a közösségi megjelenítésnek a Szentírással és az isteni felszabadítással való összehangolása.

Az ukrajnai háborúhoz visszatérve, annak tematizálása során a gyülekezetvezető és országos tisztségeket betöltő lelkészeknek óvatosan kell fogalmazniuk, mivel az egyház tagjai is gyakran megosztott közösségeket alkotnak, amelyekben bizonyos ideológiai és politikai témákat tabu vesz körül. Bármilyen mondat triggerré válhat, és előidézhetheti a félelem, a düh és az elidegenedés reakcióit – különösen igaz lehet ez azokra a megállapításokra, amelyek a szomszédos országban zajló háborút igyekeznek leírni, mivel előhívhatják egyéni és társadalmi emlékezetünk történelmi mintáit, amelyek a közvetlen fenyegetettség traumatikus kollektív élményét ébreszthetik fel,³² különösen a régió korábbi autoriter rendszereinek fényében.³³ A krízisben megnyilvánuló kritikus egyházi megszólalás a megosztottság további növekedésének kockázatával járhat.

Freirei értelemben a neutralitás pózát felvenni azonban szintén hatalomgyakorló, így elnyomó cselekvés. Csupán az fordíthatja el a fejét, aki ezt – hatalmából fakadóan – szabadon megteheti. Amennyiben pedig egyházaink nem tekintenek hívő közösségeink valóságos küzdelmeire, elvesztik inkluzivitásukat. A közösséghez való tartozás feltételévé egy adott semlegesítő nyelv és szimbólumrendszer elsjátítása válik – mindenki más pedig kimarad, vagy még rosszabb: tárgyává és így elnyomottjává válik közösségeink működésének.

A valós kihívások, a vallásos hagyomány és a kritikai gondolkodás összekapcsolása megerősíti az egyedi szituációs válaszok keresésének szükségességét, amelyből egyéni és közösségi meggyőződés, majd cselekvés születhet.³⁴ A kritikai pedagógia arra késztet, hogy a vallásos gyakorlat ne csupán a rítusokban és szövegekben való elmélyedésben jelenjen meg, hanem olyan önálló és élő közösségeket alkosson, ahol a résztvevők együtt kereshetik a hitélet és a kortárs társadalmi kihívások közös metszeteit, akkor is, ha azokkal hatalmi struktúrákat és társadalmi normákat kérdőjeleznek meg.³⁵

³¹ Uo. 30. o.

³² SZÓNYI 2017, 5. o.

³³ MÁTÉ-TÓTH–BALASSA 2022, 62. o.

³⁴ JASMINTO–ROFI'AH 2024, 31. o.

³⁵ Uo. 34. o.

Összegzés

Meglátásom szerint szükség van a nyílt, reflektív párbeszédre, amely az európai egyházak szociopolitikai felelősségéről szól, amennyiben ezek a csoportok és közösségek hatással kívánnak lenni a társadalmi felszabadításra. Freire munkáját alapul véve a nyílt asztalnál zajló dialógus szükségesebb, mint bármi, ami az egyházi hierarchikus működést, így a társadalmi berendezkedést erősítené meg. Bár ezek a törekvések látszólag szélesebb társadalmi réteghez szólnak, nem valószínű, hogy képesek megállítani az egyháztagság csökkenését – legfeljebb lelassítanak egy folyamatot, amelynek nem látjuk a végét.

A Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezetei sérülékeny közösségek, amelyek ki vannak szolgáltatva a mindenkori politikai hatalomnak – legyen szó egyházi területek államosításáról, az egyházi autonómiát szabályozó működésről vagy az állami támogatás függésében álló jövő tervezéséről. Az egyházi vezetőknek és a laikus egyháztagoknak is lehetőségük kell, hogy legyen arra, hogy a társadalmi jelenségekről szóló, független gondolataikat és véleményüket megoszthassák, és együtt alkossák meg válaszaikat. A tekintélyelvűség, a vezetői hatalom és a hierarchikus rendszerek magukban hordozzák az elnyomás veszélyét, így biztonságos teret és időt kell teremteni az egyházakon belül, ahol megszólalhat az erről folytatott párbeszéd is – ennek tükrében pedig létrejöhetnek a kritikai reflexiót integráló, fenntartható és forradalmi egyházi kezdeményezések.

Bibliográfia

- AKTAS, Murat: The rise of populist radical right parties in Europe. *International Sociology*, 39. évf. 2024/6. 591–605. o.
- KIM, Chaewon: *How Right-Wing Extremism Uses the COVID-19 Pandemic. Lectio Socialis*, 7. évf. 2023/1. 1–2. o.
- FREIRE, Paulo: *Az elnyomottak pedagógiája*. Ford. Lukács Laura. Open Books, Budapest, 2024.
- JASMINTO – ROFI’AH, Siti: Critical Pedagogy In Religious Education. Shaping Perspectives On Peace, Justice, And Human Rights. *Urwatul Wutsqo – Jurnal Studi Kependidikan dan Keislaman*, 13. évf. 2024/1. 29–47. o.
- LUTHER Márton: *Az egyház babiloni fogságáról szóló könyvecske*. Ford. Masznyik Endre. Aeternitas, Budapest, 2005.
- LUTHER Márton: *Dr. Luther Márton 95 tétele*. Fébé, Budapest, 1937.
- MÁTÉ-TÓTH András – BALASSA Bernadett: A traumatizált társadalmi tudat dimenziói. Adatok a sebzett kollektív identitás elméletéhez. *Szociológiai Szemle*, 32. évf. 2022/2. 57–77. o.

- MÉSZÁROS György: „Jók leszünk!” – *Hogyan formál társadalmi lénné az iskola? Összehasonlító kritikai etnográfia mindenkinek*. ELTE, Budapest, 2024.
- MORRIS, Richard: Researchers warn of rise in extremism online after Covid. *BBC*, 2022. december 30. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-61106191>. (Megtekintés: 2025. január 15.)
- MUMUNI, Thompson: Critical pedagogy in the eyes of Jesus Christ’s teachings. A historical study. *International Journal of Development and Sustainability*, 7. évf. 2018/1. 340–354. o.
- Orbán Viktor: Az Isten, haza, család életfelfogás nagyon erős többségben van Magyarországon. *Vasárnap.hu*, 2025. július 15. <https://vasarnap.hu/2025/07/15/orban-viktor-az-isten-haza-csalad-eletfelfogas-nagyon-eros-tobbsegben-van-magyarorszagon/>. (Megtekintés: 2026. január 15.)
- REUSS András (szerk.): *Ágostai hitvallás*. Ford. Bódi Emese – Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008.
- STAFFORD, Joseph: Paulo Freire and a New Curricular Framework for Catholic Religious Secondary Education. *Foro de Educación*, 21. évf. 2023/2. 1–22. o.
- SZÖNYI Eszter: *Construction of a Traumatic National Identity. The Collective Memory of Trianon as National Trauma in The National Identity of Students in Secondary Education*. Central European University, Budapest, 2017.